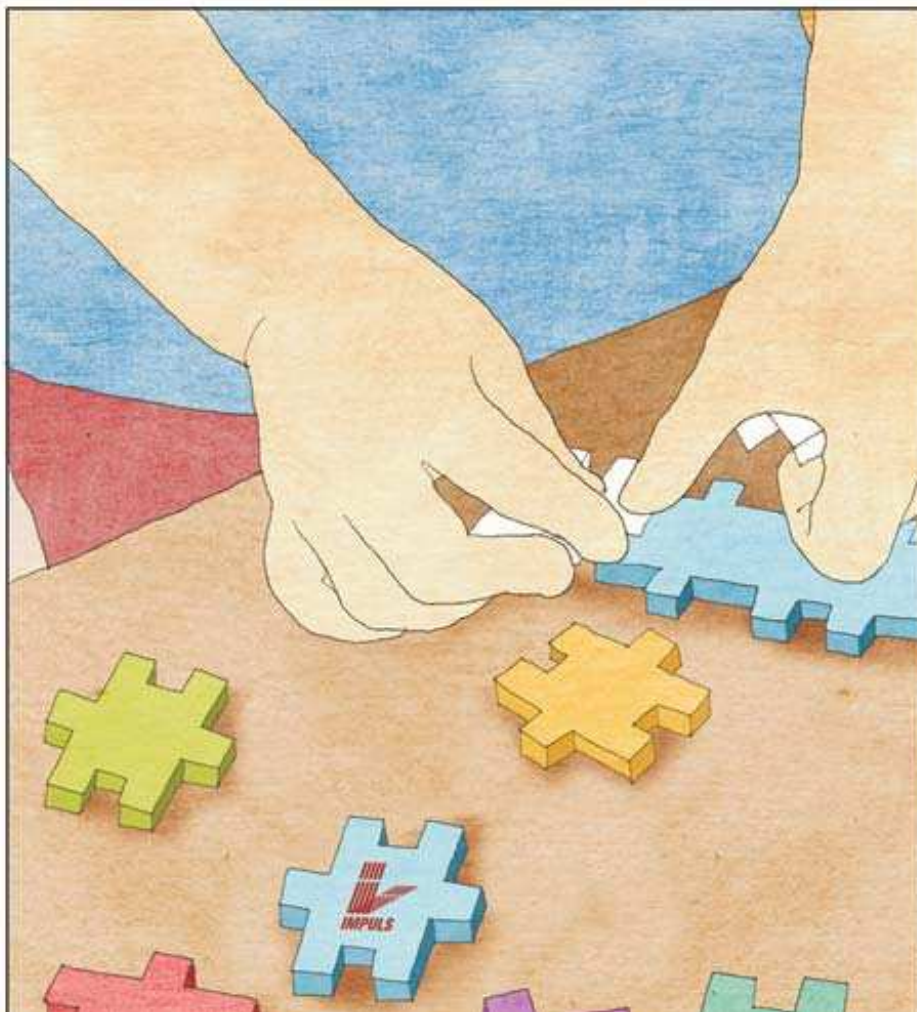

Beata Krzywosz-Rynkiewicz

Odpowiedzialność podmiotowa dzieci

Jak rozumieć i inspirować jej rozwój?

Niniejsza **darmowa publikacja** zawiera jedynie fragment pełnej wersji całej publikacji.

Aby przeczytać ten tytuł w pełnej wersji [kliknij tutaj](#).

Niniejsza publikacja może być kopiowana, oraz dowolnie rozprowadzana tylko i wyłącznie w formie dostarczonej przez NetPress Digital Sp. z o.o., operatora [sklepu na którym można nabyć niniejszy tytuł w pełnej wersji](#). Zabronione są jakiegokolwiek zmiany w zawartości publikacji bez pisemnej zgody NetPress oraz wydawcy niniejszej publikacji. Zabrania się jej od-sprzedaży, zgodnie z [regulaminem serwisu](#).

Pełna wersja niniejszej publikacji jest do nabycia w sklepie internetowym [Złote Ebooki](#).

Odpowiedzialność podmiotowa dzieci

Jak rozumieć i inspirować jej rozwój?

Beata Krzywosz-Rynkiewicz

Odpowiedzialność podmiotowa dzieci
Jak rozumieć i inspirować jej rozwój?

Oficyna Wydawnicza „Impuls”
Kraków 2007

© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007

Recenzent:

prof. nadzw. dr hab. Adam Niemczyński

Redakcja wydawnicza:

Urszula Lisowska

Korekta:

Magdalena Polek

Anna Czelakowska

Projekt okładki:

Ewa Beniak-Haremska

Badania zostały sfinansowane ze środków
Komitetu Badań Naukowych, GRANT 2 H01F003 25

Wydanie publikacji zostało dofinansowane
przez Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ISBN 978-83-7308-865-8

Oficyna Wydawnicza „Impuls”
30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5
tel. (0-12) 422-41-80, fax: (0-12) 422-59-47
www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl
Wydanie I, Kraków 2007

Spis treści

Wstęp	9
Podziękowania	15
Rozdział I	
Renesans odpowiedzialności	17
Znaczenia słowa „odpowiedzialność”	21
Odpowiedzialność w filozofii	22
Odpowiedzialność w psychologii	25
Odpowiedzialność – cecha człowieka XXI wieku	29
Model odpowiedzialności podmiotowej	31
Podsumowanie	40
Rozdział II	
„To ja ponoszę konsekwencje” – odpowiedzialność a rozumienie skutków własnych działań	45
Tworzenie obrazu rzeczywistości	46
Obraz rzeczywistości – fakty, interpretacje i opinie	47
Skutki własnych działań z różnych punktów widzenia – przypadek Bartka ...	49
<i>Counseling</i> jako sposób pokazywania skutków działań z różnych punktów widzenia	50
Konsekwencja, kara a odpowiedzialność	54
Zmiana zachowania przez konsekwencję, a nie przez karę – przypadek pierwszoklasistów	54
Model kształtowania odpowiedzialności przez pokazywanie konsekwencji ...	57
Scenariusze zajęć	60
„Weekend na plantacji” – fakty i interpretacje a przyjmowanie odpowiedzialności podmiotowej	60
„Podział dochodów rodziny” – skutki działań z różnych perspektyw a przyjmowanie odpowiedzialności podmiotowej	72
„Wydmuszka” – skutki działań a odpowiedzialność za podmiot	81

Rozdział III

„Mogę, ale nie muszę”

– odpowiedzialność a poczucie wpływu i możliwość dokonywania wyborów	95
Potrzeba wpływu a odpowiedzialność	96
Poczucie skuteczności własnego działania a potrzeba granic	97
Poczucie kontroli nad sytuacją a poczucie wpływu	99
Wpływ i granice w różnych ideologiach edukacyjnych	101
Wdrażanie standardów jako kryteriów granic	104
Scenariusze zajęć	109
„Miasto” – odpowiedzialność za podejmowanie decyzji w sytuacji nieograniczonego wpływu	109
„Zakupy dla rodziny” – odpowiedzialność za dokonywanie wyborów w imieniu grupy	120
„Zakupy dla osoby” – odpowiedzialność za dokonywanie wyborów w imieniu drugiej osoby	130
„Gazeta” – odpowiedzialność za kształtowanie poglądów innych	139

Rozdział IV

„Znam te zasady” – odpowiedzialność a rozumienie reguł z perspektywy „Ja”	147
Czynniki rozwojowe umożliwiające rozumienie reguł z perspektywy „Ja”	148
Sposoby ustalania reguł klasowych	150
Pętla reguł	154
Scenariusze zajęć	157
„Sejm” – wprowadzanie reguł klasowych, czyli kodeksu postępowania ...	157
„Zakłócające zachowania” – interwencyjne wprowadzanie reguł	167

Rozdział V

„Poradzę sobie z tym” – odpowiedzialność a aktywna orientacja	177
Umiejętność przewidywania problemów	179
Poszukiwanie sposobów osiągania celów	182
Zaangażowanie we własny rozwój	185
Scenariusze zajęć	188
„Jagusia i Kruszek” – poszukiwanie możliwości a odpowiedzialność	188
„Plany na przyszłość” – poszukiwanie możliwości a odpowiedzialność ...	198
„Okresy przełomowe” – czerpanie z doświadczeń a odpowiedzialność ...	215
Zakończenie	225
Literatura	229

Małgoni i Jędrkowi

Wstęp

*Wolałbym, [...] niechby tam raczej chór,
któremu bym przodował,
niechby się ze mną większość ludzi nie zgadzała,
a twierdziła przeciwnie niż ja,
aniżem ja sam, jedną jednostką będąc,
miał nosić w sobie rozdzźwięk wewnętrzny
i sprzeczne myśli wygłaszać.*

Platon, *Gorgiasz*

Kiedy wzięłam do ręki marcowy numer jednego z naszych tygodników opiniotwórczych, mój wzrok przykuł tytuł obszernego raportu opisującego kolejne badania psychologów na temat szkoły. Pokazują one, że polska szkoła i polska młodzież są w coraz gorszej kondycji – nasilają się przemoc, bezradność uczniów i bezsilność nauczycieli. Omówieniu wyników towarzyszyła dyskusja o tym, co zrobić, jakie stworzyć warunki, by polska młodzież stała się bardziej zdyscyplinowana, sumienna, grzeczna, jednym słowem – bardziej odpowiedzialna.

W gazetach, publicystycznych audycjach telewizyjnych i radiowych słowo „odpowiedzialność” pojawia się stale w różnych kontekstach i odmiennie jest przez wszystkie przypadki. Jednak po przeanalizowaniu jego potocznych definicji łatwo można dojść do wniosku, że odpowiedzialność rozumiana jest jedynie jako ponoszenie konsekwencji za łamanie obowiązujących w społeczeństwie reguł i zasad. W powszechnym mniemaniu człowiek ponoszący odpowiedzialność to ktoś, kto został skazany prawomocnym wyrokiem sądu (jeżeli złamał prawo), lub ktoś winny spowodowania negatywnych zjawisk, za co zostaje napiętnowany społecznie. Dlatego też odpowiedzialność dzieci i młodzieży kojarzy się najczęściej z utrzymywaniem porządku w klasie, dobrą dyscypliną i „byciem grzecznym”. Nauczyciele i rodzice, mówiąc, że chcą mieć odpowiedzialne dzieci, mają zwykle na myśli dzieci wywiązujące się z obowiązków i respektujące zasady ustalone w domu i w szkole.

O tym, że pod pojęciem odpowiedzialności kryją się inne, dużo głębsze znaczenia, trudno jest usłyszeć zarówno w dyskusjach prywatnych, jak i w tych toczonej w mediach. A odpowiedzialność to przecież nie tylko postępowanie według ustanowionych w społeczeństwie norm i zasad. To

również rozumienie reguł, akceptacja i traktowanie ich jako własnych. Odpowiedzialność ma w sobie element świadomej zgody i wolności wyboru, w przeciwnym wypadku jest zwykłym przymusem. Ta akceptacja i zrozumienie norm i reguł nie są człowiekowi dane „wraz z urodzeniem”, nie dziedziczy się ich. Rozwijają się one w każdym z nas wraz z upływem czasu i zdobywanymi doświadczeniami. Są konfrontowane z naszą wiedzą, doświadczeniem, z odmiennymi punktami widzenia ludzi, z którymi przebywamy stale lub stykamy się sporadycznie, ale ich poglądy wywierają na nas wpływ.

Dwa środowiska w największym stopniu kształtują nasze postrzeganie rzeczywistości – rodzina i szkoła. Oba dostają w swoje ręce człowieka, który jest ciekawy otaczającego świata, uczy się, zbiera doświadczenia, naśladuje i – co najważniejsze – myśli. Ocenia zdobyte doświadczenia i wiedzę, porównuje z wcześniejszymi spostrzeżeniami i akceptuje je bądź nie. Prowadzi dialog z samym sobą i z otoczeniem. Jeśli świadomie uzna on przekazane wzorce, zasady, wartości za swoje, będzie je stosował w swoim codziennym życiu, będzie ich bronił i świadomie ponosił konsekwencje ich łamania. Będzie starał się przekazać swój punkt widzenia najbliższemu otoczeniu. Jeżeli ich nie zaakceptuje, każda konsekwencja złamania reguł będzie rodziła w nim poczucie krzywdy i niesprawiedliwości.

Świadoma odpowiedzialność, wierność wartościom i zasadom, powszechnie uznawana jest za niezbędny warunek powstania i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Liczne badania pokazują, że Polacy, mówiąc potocznie, mają problemy z braniem swoich spraw we własne ręce. Większość z nas woli raczej grać w totolotka niż ciężko pracować¹. Jedna trzecia Polaków czuje się skrzywdzona przez porządek ekonomiczno-społeczny, a prawie połowa przez tych, którzy pomnażają swoje majątki. Jedynie co dziesiąty Polak przypisuje wyłącznie sobie odpowiedzialność za poziom własnego życia; pozostali doszukują się istotnych wpływów czynników zewnętrznych². Doświadczenia XX wieku pokazują, że bez silnej reprezentacji w społeczeństwie ludzi, którzy są świadomi swoich praw i – co należy szczególnie mocno podkreślić – obowiązków, nie ma mowy o rozwoju demokracji, cywilizowaniu się polityki, rozumianej jako zbiór działań prowadzących do zapewnienia wspólnego dobra. Bez troski o rozwój poczucia odpowiedzialności trudno jest mówić o wolności, by nie narażać się na niebezpieczeństwo rozpowszechnienia się samowoli. Bez świadomych swych praw i obowiązków obywateli możemy być skazani na rozprzestrzenianie się formalnego rygoryzmu, wzrost liczby nakazów, zakazów i ograniczeń. Istnieje jednak niewielka szansa, że ich pomnażanie, przy braku ludzi świadomie pojmu-

¹ B. Wojciszke, J. Grzelak, *Poczucie krzywdy Polaków: wzorce przeżywania, determinanty i konsekwencje* [w:] A. Biela, J. Brzeziński, T. Marek (red.), *Społeczne, eksperymentalne i metodologiczne konteksty procesów poznawczych człowieka*, Wyd. Fundacji „Humaniora”, Poznań 1995.

² J. Czapiński, *Psychologia szczęścia*, Akademos, Poznań 1992.

jących swą społeczną odpowiedzialność, przyczyni się do rzadszego ich łamania.

Odpowiedzialność ma dla człowieka XXI wieku – osoby wzrastającej w dobie globalizacji i coraz większych możliwości technologicznych – dodatkowe znaczenie. Jest to odpowiedzialność za własne życie, umiejętność pełnego wykorzystania wszelkich możliwości w celu zrealizowania swoich planów i pragnień w zgodzie z własnymi przekonaniem i przy respektowaniu obowiązującego prawa. Hasło „mój los w moich rękach” w dobie wolności i demokracji nie jest już pustym sloganem. Należy przez nie rozumieć, że mój czas, rozumiany jako moje życie, zależy w największym stopniu od moich decyzji, mojej determinacji i kompetencji, mojego pomysłu na życie, za które ponoszę pełną odpowiedzialność. Ponieważ rzadko idziemy przez życie sami, owa odpowiedzialność rozciąga się na osoby nam najbliższe, życiowych partnerów, dzieci, rodziców, często także znajomych i przyjaciół. Większość podejmowanych decyzji dotyczy nie tylko nas samych, ale również bliskich nam osób. Oznacza to, że nasze wybory dokonywane są nie tylko w trosce o siebie, ale także z myślą o najbliższych.

Niezmiernie interesujące, zarówno z naukowego punktu widzenia, jak i z punktu widzenia rodzica i nauczyciela, jest pytanie, czy dzieci, te najmłodsze, zaczynające uczestniczyć w życiu społecznym, są gotowe do przejawiania zachowań odpowiedzialnych i – co może nawet ważniejsze – jak inspirować rozwój ich odpowiedzialności. W życiu dorosłych osób, także nas samych, dostrzegamy wiele zachowań, które świadczą o tym, że odpowiedzialności nabiera się z wiekiem, że wszyscy, przez całe życie się jej uczymy.

Książka, którą oddaję w ręce Czytelnika, jest zwieńczeniem trzyletnich badań nad odpowiedzialnością dzieci w młodszym wieku szkolnym. Badania były prowadzone różnymi tradycyjnymi metodami z wykorzystaniem obserwacji, wywiadów, czasami testów. Ich osią było jednak badanie w działaniu (*action research*), czyli moje współuczestnictwo w pracy dzieci – bycie z nimi na lekcjach, ale też prowadzenie warsztatów rozwijających taką wiedzę, umiejętności i postawy, które będą sprzyjały kształtowaniu odpowiedzialności. Setki godzin spędzonych z uczniami i ich nauczycielką, wiele rozmów i analiz pozwoliło mi sformułować wnioski, które pomogą zarówno studentom, jak i nauczycielom praktykom czy rodzicom, w zrozumieniu, czym jest odpowiedzialność, jakie czynniki sprzyjają jej kształtowaniu. Pomogą również w rozpoczęciu pracy nad jej rozwojem u dzieci. Dlatego Czytelnik znajdzie w tej książce inspiracje zarówno koncepcyjne, jak i praktyczne:

- przegląd literatury przedmiotu dotyczącej samego zjawiska odpowiedzialności, ze szczególnym odniesieniem do odpowiedzialności dzieci;

Niniejsza **darmowa publikacja** zawiera jedynie fragment pełnej wersji całej publikacji.

Aby przeczytać ten tytuł w pełnej wersji [kliknij tutaj](#).

Niniejsza publikacja może być kopiowana, oraz dowolnie rozprowadzana tylko i wyłącznie w formie dostarczonej przez NetPress Digital Sp. z o.o., operatora [sklepu na którym można nabyć niniejszy tytuł w pełnej wersji](#). Zabronione są jakiegokolwiek zmiany w zawartości publikacji bez pisemnej zgody NetPress oraz wydawcy niniejszej publikacji. Zabrania się jej od-sprzedaży, zgodnie z [regulaminem serwisu](#).

Pełna wersja niniejszej publikacji jest do nabycia w sklepie internetowym [Złote Ebooki](#).